

Barta M. János: „... valamely Istenét, vallását, Királyságát és hazáját igazán szerető nemes ember...”. Egy 17. századi főnemes, gróf Csáky István országbíró pályaképe.

ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021. 527 oldal.

Már a két világháború közötti történetírás a szakterület fontos, feltárandó feladatai sorába helyezte az első számú rendi méltóság betöltőinek, a nádorok életének a feldolgozását, működésük források közreadásával történő bemutatását. Mégis, a nagyívű elképzelés ellenére a korszakban csak a Habsburg nádorok (József és Sándor Lipót főhercegek) pályája és tevékenysége került a történetírói érdeklődés fókuszába.¹ Az 1945 utáni korszakban ez a hosszú távú tudományos projekt lekerült a támogatott feladatok listájáról. Évtizedeknek kellett eltelnie, mire az első kora újkori nádor, herceg Esterházy Pál közigazgatási tevékenységéről egy napjainkig alapvető monografikus igényű feldolgozás 1991-ben napvilágot láthatott.²

Amennyiben a 20–21. századi hazai historiográfiában a megszakítotttság, a törések és traumák, az újrakezdések közepette a kontinuitás nyomait is keressük, minden bizonnyal e hosszú távú folyamat legújabb eredményeként is értelmezhetjük Barta M. János (ELTE BTK) gróf kőrösszegi Csáky Istvánról készült monográfiáját.

Az olyan korszerű közép-európai tematikus szerkezetű biográfiákkal szemben, mint amilyen Thomas Winkelbauer Gundaker von Lichtensteinről készült kor- és társadalomtörténetbe ágyazott életrajza,³ a korszak hazai kutatói számára rendelkezésre álló forrásanyag sokkal szórta és hiányosabb, ezért a szerzők elsősorban a politika-, esetleg a hadtörténeti aspektusra kell, hogy fókuszáljanak. Ez a nagy erudícióra, kiterjedt forráskutatásra és -feldolgozásra épülő, a totális biográfia céljával induló munka is ilyen súlypontokkal rendelkezik.

Az objektív problémák ellenére az elkészült művet egyértelműen az összetett Habsburg-monarchiába tagolódott Magyar Királyság politikai elitje jobb megismerésének jelentős lépéseként kell már ismertetésünk kezdetén meghatározni. A család történetének a fontosságára már a 19. századi historiográfia is felhívta a figyelmet (Deák Farkas), de Csáky István személyének fontosságát a két világháború közötti történetírás is hangsúlyozta (például Málnási Ödön).⁴ Valódi térnyerése a történeti

¹ E napjainkig kézikönyvként használt kötetek: Mályusz Elemér (szerk.) 1926: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790–1795*. Budapest; Domanovszky Sándor 1944: *József nádor tevékenysége*. I. rész. 1–2. kötet. Budapest.

² Iványi Emma 1991: *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713)*. Budapest.

³ Winkelbauer, Thomas 1999: *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Lichtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*. Wien. <https://doi.org/10.7767/boehlau.9783205159896>

⁴ Deák Farkas 1877: *Adatok a „nagy” Csáky István életéből*. Budapest; Deák Farkas 1883: *Egy magyar főúr a XVII. században. Gróf Csáky István életrajza*. Budapest; Málnási

köztudatban mégis csak 1945 után következett be. Ez egyrészt az országbírói levéltárat bemutató Iványi Emmához kötődik 1972-ben, másrészt közel két évtizeddel később, R. Várkonyi Ágnes és tanítványai, Hiller István és Horn Ildikó munkáihoz.⁵ Csáky személyének jelentőségét kiválóan érzékelteti az a tény, hogy 2011-ben a kiterjedt főúri család erdélyi ágát és tevékenységét feldolgozó Papp Klára az életútját adatgazdag fejezetben dolgozta fel.⁶ A személyéhez és tevékenységéhez köthető kutatások növekvő számát, és ezzel egykorú jelentőségének jobb megismerését jól érzékeltetik a Hargittay Emil, majd Monok István nevéhez fűződő filológiai és eszmetörténeti kutatások, valamint legújabban Mihalik Béla az egri egyházmegyében lezajlott katolikus megújulást bemutató alapvető kötetének Csáky vallásügyi tevékenységére vonatkozó fejezetei is.⁷

Ödön 1933: *Gróf Csáky Imre bibornok élete és kora (1672–1732)*. Kalocsa.

- ⁵ Iványi Emma 1972: Csáky István országbírói levéltára. Adalékok az országbírói levéltár történetéhez. *Levéltári Közlemények* (43.) 2. 203–211; R. Várkonyi Ágnes 1996: „Édes Gróf Öcsém Uram!” Csáky István két levele Zrínyinek. In: Kecskeméti Gábor (szerk.): *Tarnai Andor-émlékkönyv*. Budapest, 295–306; Hiller István 1989: Csáky István lengyelországi követjárása 1644-ben. *Történelmi Szemle* (31.) 3–4. 192–207; Horn Ildikó 1992: Csáky Anna Franciska és a pozsonyi klarisszák. *Aetas* (7.) 3. 28–43.
- ⁶ Papp Klára 2011: *Az erdélyi Csákyak*. Kolozsvár. <https://doi.org/10.36240/etf-273>
- ⁷ Hargittay Emil 1986: Csáky István „politica philosophiai okoskodás”-a. *Irodalomtörténeti Közlemények* (90.) 1–2. 77–85; Monok István 2012: *A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században*. Budapest – Eger; Mihalik Béla Vilmos 2017: *Papok, polgárok, konvertiták*.

Miután a szerző röviden felvázolta az életrajzi megközelítés és feldolgozás külföldi és hazai legfőbb tendenciáit (kronologikusan és tematikusan rendezve egyaránt), ismerteti a rá leginkább hatással bíró közép-európai mintát, Winkelbauer már említett kézikönyvét. Noha, mint fentebb jeleztük, a hazai forrásadottságok miatt az eredeti elképzelésről, az ún. totális biográfiáról le kellett mondania, az életút bemutatása során komoly figyelmet fordított a térség kortörténetének bemutatására is. A forrásbázis ráadásul időben egyenlőtlenül oszlik el, így a személyiség formálódása nehezen volt megragadható.

A kronologikus fejezetekben a szerző ismerteti a család hátterét, Csáky István neveltetését, a kiterjedt főnemesi család két fő ágának iskoláztatását (István a körösszegi ágból származik, a másik a Csáky László országbíró által alapított lévai ág). A második fejezet egyrészt Csáky István három házasságát, másrészt birtokügyeit tárgyalja. Sajnos a feleségek plasztikus portréjának megrajzolását a forráshiány nem tette lehetővé. A harmadik fejezet tárgyalja Csáky kapcsolattartását Rottal Jánossal; ez a személyes kapcsolat biztosította a leendő országbíró számára a közvetlen kapcsolatot a bécsi udvarhoz, és az oda vezető utat is.

Csáky István katonai pályája az 1661-es szatmári főkapitányi kinevezésével vette kezdetét, ami egybe esett a felső-magyarországi felkelés kitörésével. A vaskari békét követően Csáky meghatározó szerepet játszott a Teleki

---

Katolikus megújulás az egri egyházmegyében (1670–1699). Budapest.

Mihály és Bánffy Dénes közötti, és mindezen kapcsolatok révén a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség közötti kapcsolattartásban. A leendő országbíró kisebb szerepet a Wesselényi-féle rendi összeesküvésben is vállalt, amely után megpróbálta elkerülni a felelősségre vonást. A következő időszakban, 1674–1675 során helyet kapott mindazon bizottságokban, amelyek a térség katolikus megújulását, a Thökölyhez állók visszatérítését, valamint a térségbeli protestánsok helyzetének rendezését célozták. A központi intézkedések végrehajtása mellett Bereg és Szepes vármegyék főispánjaként Csáky igyekezett a vármegyei nemesség érdekeit is védelmezni.

Csáky Istvánt az 1687. évi pozsonyi országgyűlésen nevezte ki I. Lipót országbírónak. A második világi rendi méltóságot 1699-ig töltötte be. A diétát követően, 1689 augusztusában már harmadik feleségét, Barkóczy Máriát vezette oltárhoz, első hitvese Lónyay Margit, a második Melith Klára volt. Csáky személyében egy, a bécsi udvarban is megbecsült magyar politikust ismerhetünk meg, aki 1694 szeptemberében a valódi belső titkos tanácsosi címet is megkapta. A kötet függelékében egyrészt dokumentumközléseket, másrészt a család genealógiai tábláját és a főúr 1655–1687 közötti itineráriumát találjuk.

A kiterjedt, minta értékű forrásfeltárás ellenére – amelynek során Barta M. János hasznosította a hazai, bécsi és szlovákiai Csáky-levéltárak, a központi hivatalok, városok, vármegyék iratanyagát – a szerző kénytelen volt regisztrálni, hogy Csáky István regionális politikai hatalmát biztosító szervitori

kapcsolathálója, valamint udvarának működésére csekély forrást talált. Így azokat nem tudta oly módon és mértékben rekonstruálni, mint ami Koltai András Batthyány-kutatásait jellemezte.⁸ Hasonló problémával küzdött a szerző, amikor Csákyknak a Bereg és Szepes vármegyékhez fűződő kapcsolatait ismertette volna, hiszen a vármegyei tisztviselők történetének feldolgozottsága csekély és a rendelkezésre álló forrásanyag hiányos. A dokumentáció szűkös volta által okozott problémák alól az egyik legfontosabb kivételt Csáky Rottal Jánossal fentartott kapcsolatának elemzése jelentette, hiszen e levelezés nagy része fennmaradt és Barta M. János 2017-ben meg is jelentette azt.⁹ Őszintén remélhetjük, hogy ez a jelentős primér forrásfeltárás nyugvó, mind a kora újkori társadalomtörténeti, mind a köz- és kormányzattörténeti kutatások szempontjából igen átgondoltnak tekinthető munka mintát ad majd további főrendek (például a Draskovichok) komplexitásra törekvő, modern életrajza elkészítéséhez.

Dominkovits Péter

⁸ Koltai András 2012: *Batthyány Ádám udvara. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr.

⁹ Barta M. János (szerk.) 2017: *Rottal János levelezése Csáky Istvánnal és Ferencsel*. Budapest.